

จดหมายข่าว (E-Newsletter):

The Agricultural Economics Society of Thailand Under Royal Patronage (AEST)

สมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
ปีที่ 3 ฉบับที่ 5 ประจำเดือน กันยายน – ตุลาคม 2563

การวางแผนการผลิต เมล็ดพันธุ์ข้าว

โดย รองศาสตราจารย์ ดร. มาบ-สิริ ชาวกุล¹

คณะบริหารธุรกิจ เศรษฐศาสตร์และการสื่อสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร

ดัดแปลงมาจาก www.thebangkokinsight.com, www.kubotasolutions.com

บทนำ

ความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี โดยในปีเพาะปลูก 2561/62 ประมาณความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวมีสูงถึง 1.398 ล้านตัน แต่เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ซื้อขายในตลาดเพียงร้อยละ 51 หรือประมาณ 0.713 ล้านตัน คิดเป็นมูลค่าการค้ากว่าหมื่นล้านบาทต่อปี ความเสี่ยงของการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการค้าไม่ใช่เรื่องของปริมาณการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่เพียงพอกับความต้องการ เพราะหน่วยงานที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการค้ามีเป็นจำนวนมาก ทั้งหน่วยงานภาครัฐ คือ ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว 28 ศูนย์ที่กระจายอยู่ทั่วประเทศ ศูนย์ข้าวชุมชนที่เป็นวิสาหกิจชุมชนที่มีประมาณ 2,000 ศูนย์ทั่วประเทศ สหกรณ์การเกษตร 64 แห่ง และชมรมผู้ผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ข้าวของจังหวัดต่างๆ 50 ชมรม ซึ่งผู้ผลิตเหล่านี้ เป็นผู้ผลิตรายย่อยเมื่อเทียบกับปริมาณการผลิตรวมของทั้งประเทศ แต่ความเสี่ยงของธุรกิจเมล็ดพันธุ์ข้าวคือ การมีเมล็ดพันธุ์ค้างสต็อก เนื่องมาจากการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวในพันธุ์ที่ไม่ตรงกับความต้องการของเกษตรกรผู้ใช้ในแต่ละฤดูการผลิต ปัญหานี้เกิดกับผู้ผลิตทุกกลุ่ม แม้แต่กับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมการข้าว ถ้าเพียงแต่ผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวมีข้อมูลย้อนหลังของพื้นที่ปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด ในแต่ละฤดูการผลิต บวกกับข้อมูลพฤติกรรมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ ก็สามารถใช้อ้างอิงเหล่านี้มาคาดการณ์เกี่ยวกับความต้องการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรในแต่ละพื้นที่ได้ และหน่วยผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวต่างๆ ก็สามารถวางแผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับฤดูการผลิตข้าวของปีต่อไปได้

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวหาได้จากที่ใด

ข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวสามารถหาได้จากการขึ้นทะเบียนเกษตรกร ซึ่งกรมส่งเสริมการเกษตรเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการขึ้นทะเบียนเกษตรกรทุกฤดูกาลเพาะปลูก วัตถุประสงค์หลักของการขึ้นทะเบียนเกษตรกร คือ (1) เพื่อจะได้มีฐานข้อมูลเกษตรกรที่ถูกต้องครบสมบูรณ์ ครอบคลุมทุกจังหวัด และ (2) เพื่อจะได้ออกใบรับรองให้แก่เกษตรกรเพื่อใช้เป็นหลักฐานในการเข้าร่วมโครงการตามนโยบายของรัฐ ซึ่งที่ผ่านมา ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกรจะถูกนำไปใช้ในโครงการชดเชยต่างๆ ให้กับเกษตรกรเมื่อประสบกับภัยพิบัติต่างๆ เช่น น้ำท่วม ภัยแล้ง หรือแม้แต่กรณีผลกระทบจากโควิด-19 ทั้งนี้เกษตรกรจะต้องมาขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับเกษตรตำบล พร้อมให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมการผลิตที่ตนจะผลิตในฤดูกาลผลิตที่กำลังจะมาถึง หรืออย่างช้าเมื่อลงมือทำการผลิตไปแล้ว 15 วัน ซึ่งสำนักงานเกษตรอำเภอจะเป็นหน่วยงานรวบรวมข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนของเกษตรกรแล้วส่งต่อให้กับสำนักงานเกษตรจังหวัดและกรมส่งเสริมการเกษตรต่อไป ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกรนี้ เป็นข้อมูลที่เป็นปัจจุบันที่สุดของการผลิตที่กำลังจะเกิดขึ้น ซึ่งสามารถนำไปคาดการณ์เกี่ยวกับผลผลิตเกษตรแต่ละชนิดที่จะเกิดขึ้นในอีก 3-4 เดือนข้างหน้า

ในกรณีของข้าว ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกรจะเป็นข้อมูลที่เกษตรกรแต่ละคนจะต้องระบุไว้ในฤดูกาลผลิตที่กำลังจะถึงนี้ เช่น ฤดูผลิตในปี 2563 ตนเองจะปลูกข้าวพันธุ์อะไรบ้าง เป็นพื้นที่เท่าไรในแต่ละพื้นที่ปลูก วันที่เริ่มปลูกและวันที่คาดว่าจะเก็บเกี่ยว ซึ่งการกำหนดว่าช่วงเวลาใดเป็นฤดูเพาะปลูกนาปี หรือนาปรังของแต่ละอำเภอหรือจังหวัดจะมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพของภูมิอากาศโดยเฉลี่ยย้อนหลังของพื้นที่นั้นๆ (รายละเอียดของการกำหนดฤดูนาปีและนาปรังของแต่ละอำเภอของแต่ละจังหวัด สามารถดูได้จากคู่มือการขึ้นทะเบียนเกษตรกรที่กรมส่งเสริมการเกษตรจัดทำเผยแพร่ทุกปี) ข้อมูลการขึ้นทะเบียนพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวนี จะ เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนทางธุรกิจของหลายหน่วยงาน ได้แก่

1. ศูนย์ข้าวชุมชน ที่ดำเนินงานแบบวิสาหกิจชุมชน และสหกรณ์การเกษตร ที่มีธุรกิจขายเมล็ดพันธุ์ข้าวสามารถใช้ข้อมูลการขึ้นทะเบียนพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าว ของหมู่บ้านที่มีพื้นที่ทำนาอยู่รอบๆ ศูนย์ข้าวชุมชน หรือรัศมีไม่เกิน 3 กิโลเมตร รอบศูนย์ข้าวชุมชน หรือประมาณ 5,625 ไร่ ซึ่งถ้าสมมติว่า อัตราการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวของเกษตรกรโดยทั่วไปคือ 25 กิโลกรัม/ไร่ ดังนั้น จำนวนเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรในพื้นที่นี้ต้องการคือ ประมาณ 140 ตัน/ฤดูเพาะปลูก ซึ่งภายใต้ศักยภาพของศูนย์ข้าวชุมชนที่เป็นวิสาหกิจชุมชน ปริมาณเมล็ดพันธุ์ข้าวขนาด 140 ตัน/ฤดูเพาะปลูก อยู่ในวิสัยที่ศูนย์ข้าวชุมชนสามารถทำการผลิตเชิงธุรกิจได้ ส่วนการจะผลิตพันธุ์อะไรบ้างนั้น พิจารณาจากพฤติกรรมการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวย้อนหลังไป 2 ปีเพาะปลูก คือ นาปี และนาปรัง อย่างละ 2 ฤดูเพาะปลูก

2. ผู้ประกอบการหรือร้านค้าที่ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเพื่อการค้า สามารถใช้ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกรที่รวบรวมจากระดับหมู่บ้านและตำบลขึ้นสู่ในระดับอำเภอและจังหวัด ซึ่งข้อมูลระดับอำเภอและจังหวัดจะเห็นการกระจายของพื้นที่การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าว

3. โรงสี และผู้ส่งออกข้าว สามารถใช้ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนพื้นที่ปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวของเกษตรกร ไปในการรวบรวมผลผลิตข้าวพันธุ์ที่ต้องการได้ในอีก 3-4 เดือนข้างหน้า โดยใช้ข้อมูลพันธุ์ข้าวที่เกษตรกรใช้ในระดับอำเภอและระดับจังหวัด ซึ่งระบุถึงแหล่งผลิตข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มข้าว การผลิตข้าวที่อาจมีลักษณะการกระจายในบางพื้นที่ เช่น ภาคกลาง ซึ่งมีกลุ่มเกษตรกรที่ปลูกข้าวเหนียวกลุ่มข้าวหอมต่างๆ กลุ่มข้าวแข็ง หรือแม้กระทั่งข้าวพันธุ์เฉพาะ เช่น ข้าวขาวดอกมะลิ105 และหรือปทุมธานี1 ซึ่งสามารถรวบรวมได้จากภาคกลาง นอกเหนือจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

4. ศูนย์วิจัยข้าว ที่เป็นหน่วยผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ชั้นพันธุ์คัด และชั้นพันธุ์หลัก ซึ่งจะใช้เป็น “หัวเชื้อ” สำหรับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชั้นพันธุ์ขยายและชั้นพันธุ์จำหน่ายต่อไป ซึ่งการวางแผนการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชั้นพันธุ์คัดและชั้นพันธุ์หลัก ต้องใช้เวลาอย่างน้อย 2 ปี ดังนั้น ข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวจากการขึ้นทะเบียนเกษตรกรย้อนหลังอย่างน้อย 3 ปี จะสะท้อนถึงความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าวได้ ซึ่งอาจมีเมล็ดพันธุ์ข้าวที่สะท้อนถึงความคงเส้นคงวาของความต้องการ และความผันแปร (variation) ในความต้องการได้

ตัวอย่างข้อมูลพื้นที่เพาะปลูกข้าวนาปี รายพันธุ์ข้าว เป็นรายอำเภอของจังหวัดนครสวรรค์ ปีเพาะปลูก 2562

ในปีเพาะปลูก 2562 ที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์ใช้พันธุ์ข้าวที่มีความหลากหลายมากถึง 40 กว่าพันธุ์สำหรับการปลูกข้าวนาปรัง และ 70 กว่าพันธุ์สำหรับการปลูกข้าวนาปี ซึ่งมีทั้งพันธุ์ข้าวขาว พันธุ์ข้าวหอม พันธุ์ข้าวพื้นเมือง พันธุ์ข้าวเหนียวและพันธุ์ข้าวสำหรับตลาดเฉพาะ ข้อมูลที่น่าเสนอเป็นข้อมูลระดับอำเภอ ที่รวบรวมมาจากข้อมูลระดับหมู่บ้านและตำบล ซึ่งข้อมูลระดับอำเภอจะทำให้เห็นการกระจายของพื้นที่ของการใช้พันธุ์ข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าว (ตารางที่ 1)

แต่ในพันธุ์ข้าวที่หลากหลายนั้น พบว่า มีพันธุ์ข้าวเพียงไม่กี่พันธุ์ที่เกษตรกรส่วนใหญ่ของจังหวัดนี้ใช้ในการปลูกข้าวนาปีและข้าวนาปรังใน 3 ปีเพาะปลูกที่ผ่านมา นั่นคือ กข41 กข57 กข49 และ กข31 สำหรับการเพาะปลูกข้าวนาปรัง และ ข้าวขาวดอกมะลิ105 และ พันธุ์ข้าวเดียวกับที่ใช้ในการปลูกข้าวนาปรัง คือ กข41 กข57 กข49 และ กข31 (ตารางที่ 2) ข้อมูลการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว 3 ปีย้อนหลัง สะท้อนถึงความคงเส้นคงวาของการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว และแนวโน้มของการใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว เป็นรายพันธุ์ข้าวของเกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการผลิตของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้

บทสรุป

ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนพื้นที่เพาะปลูกข้าวของเกษตรกร นอกจากจะสามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการขึ้นทะเบียนเกษตรกรของรัฐบาลได้แล้ว ข้อมูลเหล่านั้นยังเป็นประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจต่อกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคชุมชน โดยสามารถนำข้อมูลมาช่วยในวางแผนการผลิต และการดำเนินธุรกิจของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้อีก เพราะข้อมูลมีความละเอียดของตัวแปร เช่นกรณีข้าว ข้อมูลคือพื้นที่เพาะปลูกข้าวเป็นรายพันธุ์ข้าว ลงลึกไปถึงรายหมู่บ้าน นอกจากนี้ ข้อมูลยังมีความเป็นปัจจุบัน คือ เป็นข้อมูลก่อนการเพาะปลูก และเป็นข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ เพราะเกษตรกรจะต้องรักษาผลประโยชน์ของตนเองเมื่อได้รับรองการขึ้นทะเบียน เพราะจะได้เข้าร่วมกับโครงการต่างๆ ของรัฐ เมื่อเกิดภัยพิบัติต่างๆ อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงข้อมูลการขึ้นทะเบียนเกษตรกรยังไม่เป็นไปโดยอัตโนมัติ ต้องได้รับคำอนุญาตจากกรมส่งเสริมการเกษตรเสียก่อน

ตารางที่ 1 ข้อมูลจากการขึ้นทะเบียนพื้นที่เพาะปลูกข้าวนปี รายพันธุ์ข้าว เป็นรายอำเภอ ปีเพาะปลูก 2562

จังหวัด/อำเภอ	พื้นที่เพาะปลูกข้าวนปี ปีเพาะปลูก 2562 (ไร่)											รวม				
	ขาวดอก มะลิ105	กข41	กข49	กข57	กข31	ปทุมธานี1	พิษณุโลก2	กข47	กข29	ชัยนาท1	สุพรรณบุรี1					
นครสวรรค์																
ชุมตาบง	2,859.25	492.00	5,998.18	102.50	62.50	1,032.50	10,719.44	274.83	396.50	365.78	12.00	23,553.10				
ชุมแสง	52,426.51	131,390.72	1,046.00	15,936.58	2,931.41	10,710.56	114.00	884.44		10.75		224,386.53				
ตากฟ้า	6,868.90	353.15	115.50	152.13	67.15	289.30		62.00	36.24	425.01		8,518.65				
ตากสิน	17,604.58	24,803.23	13,747.43	10,187.04	9,737.95	31,796.85	543.59	1,991.75	31.75	7,754.06	9,622.73	128,996.46				
ท่าตะโก	248,003.62	103,949.99	1,127.25	4,066.25	702.71	7,226.51	6,334.30	1,938.87	186.25	4,973.72		409,316.27				
บรรพตพิสัย	1,427.48	15,482.61	121,862.99	34,277.46	22,091.65	18,639.60	306.50	11,092.94	20,557.81	502.40	17,200.44	267,360.75				
พยุหะคีรี	29,813.46	4,687.81	11,570.01	21,784.35	24,491.76	1,838.27	170.25	370.75	76.75	1,456.24	4,530.50	103,433.90				
ลาดยาว	7,944.40	17,787.07	136,456.96	4,748.87	4,020.67	1,230.20	34,673.26	39,384.30	9,313.19	2,592.71	861.50	266,838.75				
หนองบัว	262,759.12	12,315.54	537.23	145.34	105.07	411.22	6,029.35	146.25	29.00	494.52		291,794.40				
เก้าเลี้ยว	1,118.00	61,434.39	12,501.25	7,473.25	3,110.25	1,502.50	27.00	241.00	1,520.25		207.00	90,291.39				
เมืองนครสวรรค์	19,060.63	29,719.69	46,182.85	13,092.09	19,701.73	5,413.43	4,112.53	5,908.91	5,595.54	1,024.50	586.90	155,010.12				
แสวงศ	4,680.25	3,444.25	13,707.25	368.00	162.75	3,052.25	4,729.00	1,295.50	20,070.77	1,601.00	151.00	57,764.02				
แอมเงิน	1,631.28	6.00	12.00		4.00	98.00			2.00	8.00		2,321.81				
โกรกพระ	2,229.25	16,845.00	12,533.00	23,171.40	11,272.75	6,892.00	1,036.38	2,408.50	259.00	1,138.10		79,354.63				
ไพศาลี	205,965.44	6,094.40	3,178.50	733.50	147.25	644.50	196.00	1,328.00		22,778.94	23.00	245,967.03				
รวมพื้นที่ (ไร่)	864,392.17	428,805.85	380,576.40	136,238.76	98,609.60	90,777.69	68,991.60	67,328.04	58,075.05	45,125.73	33,195.07	2,354,907.81				
ร้อยละ	36.71	18.21	16.16	5.79	4.19	3.85	2.93	2.86	2.47	1.92	1.41	100.00				
ลำดับ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11					

